

JÓZEF BAKALARZ TChr

**DOBÓR, PRZYGOTOWANIE I NOMINACJA
MISJONARZA MIGRANTÓW**

Różnorodne warunki życia i wynikające stąd specyficzne potrzeby wiernych wymagają odpowiedniej specjalizacji współczesnego duszpasterstwa. Oprócz duszpasterstwa zwyczajnego zachodzi konieczność wprowadzenia szeregu form duszpasterstwa specjalnego, uwzględniającego sytuację rozmaitych kategorii osób, a wśród nich także migrantów.

Racją specjalnego duszpasterstwa migrantów jest, najogólniej mówiąc, specyfika problemów, które rodzi i pociąga za sobą zjawisko migracji. Stało się ono nieodłączną cechą życia wszystkich społeczeństw, czego wyrazem jest wysoki odsetek ludzi wędrujących wewnątrz i poza granicami własnego kraju¹. Zmieniający swe naturalne środowisko ludzie przeżywają pewien szok, wloistą chorobę emigracyjną, której objawem są zmiany, najczęściej niekorzystne, w ich osobistym i społecznym życiu, także w dziedzinie religijno-moralnej. Wymagają oni dlatego opieki duszpasterskiej, uwzględniającej ich szczególną sytuację i potrzeby, a sprawowanej przez kapłanów ich pochodzenia etnicznego².

Duszpasterstwo migrantów, jak każda zresztą specjalizacja duszpasterska, postuluje uzupełnienie formacji ogólnej kapłanów przygotowaniem specjalnym, przystosowanym do warunków i potrzeb danego środowiska.

Kościół wymaga specjalnego przygotowania duszpasterzy migrantów najpierw dlatego, że wyjeżdżający do innego kraju kapłan staje się w pełnym tego słowa znaczeniu migrantem, który musi przeżywać charakterystyczne koleje i trudności życia na obczyźnie. Potrzebuje więc on, podobnie jak wszyscy migranci, uprzedniego przygotowania ułatwiającego mu adaptację w nowym środowisku³. Nadto kapłan ten ma znaleźć się w paradoksalnej sytuacji duszpasterskiej, gdyż w innym kraju otrzymał

¹ S. C. Episcopis. Instrukcja *De pastoralis migratorum cura* (= DPMC) z 22 VIII 1969 nr 1, 3-4. AAS 61:1969 s. 614-643; *Migrazioni ed evangelizzazione*. „Migrazioni e Turismo” 4:1974 nr 1 s. 64-66.

² Pius XII. Const. ap. *Exsul familia* (=EFL z 1 VIII 1952. AAS 44:1952 s. 692; *Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele* nr 18; DPMC nr 15.

³ DPMC nr 10, 23 § 1.

formację, a w innym ma pracować. Przybywa do środowiska migrantów z zewnątrz, a swą działalność powinien rozwijać od wewnątrz, to znaczy ze zrozumieniem warunków miejsca i duchowych potrzeb migrantów. W formacji duszpasterskiej takiego kapłana ujawnia się w tej sytuacji wyraźna luka, którą może uzupełnić tylko specjalne przygotowanie do pracy emigracyjnej w danym kraju.

Doniosłość zagadnienia dostrzega się najlepiej, choć od strony negatywnej, u kapłana, który rozpoczyna pracę wśród migrantów bez specjalnego przygotowania. Zdaniem znawców problemu i doświadczonych duszpasterzy taki kapłan jest zaskoczony nową sytuacją religijną i moralną środowiska, warunkami swej pracy, małą liczbą wiernych, którym ma służyć oraz nie spotykanymi w zwykłym duszpasterstwie trudnościami i problemami. Jako przybysz na wszystko patrzy z zewnątrz, a z tej perspektywy wiele rzeczy wydaje się nie do przyjęcia. Staje się więc zdecydowanym krytykiem zastanej rzeczywistości, którą chciałby zmienić na wzór tego, do czego przywykł we własnym kraju. Przy tej postawie trudno nawiązywać kontakty z ludźmi, a łatwo popaść z nimi w konflikty. Mimo licznych wysiłków i eksperymentów jego praca nie przynosi spodziewanych owoców. Bywa, że jego postęga jest bardziej szkodliwa niż pożyteczna. W tej sytuacji kapłan przeżywa zawód i rozgoryczenie, płacąc drogą za brak swego przygotowania także zdrowiem⁴.

Mając to na uwadze Kościół troszczy się, aby zapewnić migrantom możliwie najlepszych duszpasterzy, wybranych spośród kapłanów do tej pracy zdalnych i odpowiednio przygotowanych.

Celem niniejszej pracy jest ukazać to zagadnienie w świetle przepisów prawnych zarówno w historii, jak i w obowiązującej dyscyplinie. Ponieważ zagadnienie to nie zostało dotąd opracowane, autor nie ogranicza się do przedstawienia norm prawnych, ale stara się je nieco objaśnić także od strony pastoralnej.

A. ROZWÓJ PRAWODAWSTWA KOŚCIELNEGO

Duszpasterstwo migrantów ma długą, bo sięgającą starożytności chrześcijańskiej historię. Równie długą jest praktyka, sankcjonowana z czasem normami prawa, specjalnego przygotowania duszpasterzy, których w czasach nowożytnych nazwano misjonarzami migrantów.

⁴ Wywiady z duszpasterzami polonijnymi we Francji (1976 r.): o. Krzysztofem Szymeckim OFM, ks. Franciszkiem Jagłą, ks. Stanisławem Ludwiczakiem. Por. Cz. K a m i ń s k i. *Działalność Towarzystwa Chrystusowego wśród Polonii po drugiej wojnie światowej*. „Informator Towarzystwa Chrystusowego dla Polonii Zagranicznej” 13:1976 nr 9 s. 10.

I. Okres średniowiecza

Już z końca VIII w. pochodzi wzmianka o istnieniu w Rzymie instytucji zwanych *scholae peregrinorum*, których zadaniem było przygotowanie do kapłaństwa młodzieńców różnych narodowości (Frankowie, Fryzowie, Saksonowie, Longobardowie) z myślą o opiece nad przybywającymi do tego miasta pielgrzymami⁵.

Czasów starożytnych sięga również praktyka wysyłania do innych krajów odpowiednio przygotowanych kapłanów dla duszpasterstwa własnych rodaków. Tak było w wypadku Greków w Rzymie i na Sycylii, a następnie także ludności łacińskiej znajdującej się w Bizancjum⁶. Sobór Laterański IV (1215) nakazał⁷, aby duszpasterzami różnych grup etnicznych byli kapłani zdadni (*idonei*), odpowiedniego pochodzenia i języka, aby mogli słowem i czynem budować swych wiernych. Przepis ten został włączony do *Dekretatów* Grzegorza IX (1234) i obowiązywał odtąd jako prawo powszechne w całym Kościele⁸.

Po tej linii rozwijała się stopniowo praktyka Kurii Rzymskiej⁹ oraz prawodawstwo partykularne różnych krajów¹⁰. W obu instytucjach podkreślano, że wszyscy duszpasterze, którzy mają opiekować się ludnością różnego pochodzenia i języka, są obowiązani do zabezpieczenia ich potrzeb bądź osobiście, ucząc się w tym celu danego języka, bądź przez innego kapłana, zazwyczaj wikariusza lub kapelana.

Specjalnym przygotowaniem, głównie pod względem językowym, kapłanów do pracy wśród ludności różnojęzycznej w XIII w. zajmowały się zakony, zwłaszcza franciszkanie i dominikanie¹¹.

II. Okres nowożytny do połowy XX w.

Sprawa duszpasterstwa migrantów stała się szczególnie aktualna w okresie wielkiej migracji pod koniec XIX i na początku XX w. W tym czasie wraz z emigrantami do innych krajów zwykle udawali się także kapłani. Wśród wyjeżdżających nie wszyscy jednak odznacali się odpowiednimi kwalifikacjami moralnymi i duszpasterskimi. Byli tacy, którzy wiernym na emigracji przynosili raczej zgorszenie niż przykład i pomoc¹².

⁵ L. Duchesne. *Liber pontificalis*. T. 2. Paris 1955 s. 6.

⁶ Leo IX. Epist. *In terra pax* nr 29. PL 143 kol. 764.

⁷ Can. 9; Mansi XXII 998.

⁸ C. 14, X, l, 31; J. Bakalarz. *Parafia personalna dla migrantów w prawodawstwie powszechnym Kościoła Zachodniego*. Lublin 1978 s. 26-29.

⁹ *Regulae Conciliariae Apostolicae*. Ed. E. Otenthal. Innsbruck 1888 s. 40.

¹⁰ J. Fijałek. *Uchrześcjanienie Litwy przez Polskę i zachowanie w niej języka ludu pod koniec Rzeczypospolitej*. W: *Polska i Litwa w dziejowym stosunku*. Warszawa-Kraków 1914 s. 258-312; Th. Grentrup. *Religion und Muttersprache*. Münster 1932 s. 204.

¹¹ M. Braun. *Missionary problems in the thirteenth century: a study in missionary preparation*. „The Catholic Historical Review” 25:1939 s. 146-159.

¹² J. Ciesluk. *National parishes in the United States*. Washington 1944 s. 32-34.

W Kościele ponownie dostrzeżono potrzebę dostarczenia migrantom odpowiednich duszpasterzy. Rozwiązania problemu szukano na drodze werbowania i przygotowania kapłanów do pracy emigracyjnej oraz na odpowiedniej ich selekcji.

1. Wyszukiwanie i przygotowanie kandydatów

Sprawą tą zajmowali się, zachęceni do tego niejednokrotnie przez Stolicę Apostolską, biskupi krajów emigracyjnych, a często również imigracyjnych. Szczególną aktywność pod tym względem przejawiali niektórzy biskupi włoscy. I tak Giovanni B. Scalabrini – bp Piazenza erygował w tym celu w 1887 r. Instytut Misjonarzy dla Emigrantów włoskich, który wkrótce przerodził się w Zgromadzenie Misjonarzy, zwanych skalabrinianami¹³. Biskup zaś Cremony, Geremia Bonomelli założył w 1900 r. Dzieło Opieki nad Emigrantami w Europie i Lewancie, które oprócz osób świeckich stowarzyszało księży diecezjalnych, a częściowo również zakonnych, zwanych bonomelianami¹⁴. Specjalne przygotowanie przyszłych misjonarzy miało w obu instytucjach inną formę. Skalabrinianie uwzględniali je w ramach studiów seminaryjnych, natomiast bonomelianie organizowali zwykle dla swych kandydatów 6 miesięczne kursy języka obcego i studium problemów emigracyjnych¹⁵.

Również w innych krajach biskupi dążyli do niezbędnego przygotowania duszpasterzy migrantów. Wśród rozmaitych inicjatyw najczęściej stosowano następujące formy przygotowania: 1° – organizowanie krótkich kursów dla emigrujących kapłanów, 2° – przysyłanie synów emigrantów, głównie z Ameryki, do seminariów w kraju pochodzenia, 3° – wysyłanie kleryków na studia do seminariów w krajach imigracyjnych, 4° – przygotowanie kleryków w seminariach krajów imigracyjnych z myślą o duszpasterstwie obcych przybyszów, 5° – zakładanie seminariów narodowych w krajach imigracyjnych, zwłaszcza w Ameryce, 6° – tworzenie seminariów międzydiecezjalnych w krajach emigracyjnych dla opieki nad wychodźcami danego kraju oraz 7° – erygowanie zgromadzeń zakonnych dla opieki nad emigrantami, do których należy zaliczyć, oprócz wspomnianego wyżej, niemieckie Stowarzyszenie Świętych Aniołów (1924 r.) oraz założone przez kard. Hlonda Towarzystwo Chrystusowe dla Wychodźców Polskich (1932 r.)¹⁶.

Mimo różnorakich wysiłków specjalne przygotowanie duszpasterzy migrantów w praktyce okazywało się mało wystarczające. Z powodu dużej fluktuacji duszpasterzy

¹³ M. Caliaro, M. Francesconi. *L'Apostolo degli emigranti*. Milano 1968 s. 256-275.

¹⁴ C. Bellò. *Scalabrini, Bonomelli e L'emigrazione italiana*. „Studi Emigrazione” 12:1975 nr 1 s. 3-44.

¹⁵ A. Perotti. *I 50 anni del P. Collegio per l'Emigrazione*. W: *La Chiesa Italiana e le migrazioni*. Roma 1970 s. 25.

¹⁶ Th. Grentrup. *Nationale Minderheiten und Katholische Kirche*. Breslau 1927 s. 36, 44-49; Ciesluk, jw. s. 45-47; J. Connelly. *The Visit of Archbishop Gaetano Bedini to the United States of America*. Roma 1960 s. 247-250; H. Weryński. *Seminaria duchowne Polonii Amerykańskiej*. „Ateneum Kapłańskie” 57:1965 s. 110-111; Cz. Kamiński. *Duszpasterstwo na emigracji*. W: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*. T. 1. Lublin 1969 s. 653-661.

wielu nowych podejmowało pracę w dalszym ciągu bez żadnego przygotowania. W krajach z migracją sezonową duszpasterstwo było sprawowane dorywczo, w sposób improwizowany.

Na początku XX w. zrodziła się idea utworzenia instytucji o charakterze ogólnonarodowym, która by zapewniała specjalne przygotowanie wszystkim kapłanom zamierzającym pracować wśród emigrantów¹⁷. Ideę tę zrealizowano we Włoszech, gdy Pius X w 1914 r. erygował w Rzymie Kolegium Kapłanów dla Emigracji Włoskiej w celu przygotowania młodych księży włoskich do pracy wśród rodaków znajdujących się w jakichkolwiek krajach¹⁸. Kolegium poddano pod bezpośrednią opiekę Kongregacji Konsystorialnej, a jego zarząd powierzono skalabrinianom, którzy prowadzą to dzieło do chwili obecnej¹⁹.

Dokument erekcyjny i wewnętrzne regulaminy Kolegium określały normy rekrutacji, doboru oraz dość bogaty program formacji, którą winni przejść wszyscy kapłani diecezjalni przed wyjazdem do pracy emigracyjnej. Według pierwotnych założeń formacja miała trwać 2 lata²⁰, a według regulaminu z 1921 r. – 1 rok²¹. W praktyce czas ten skracano do 4 miesięcy, a nawet do 1 miesiąca²². Okres przygotowania kandydaci winni kończyć egzaminem.

2. Dobór kandydatów

W tym czasie Stolica Apostolska wydała szereg przepisów w celu dokonania selekcji kapłanów wyjeżdżających do innych krajów, zwłaszcza na nowe kontynenty.

Jako pierwsza zaingerowała w tej sprawie Kongregacja Rozszerzania Wiary, która wydała następujące encykliki; *Prudenti Saluberrimoque consilio* z 20 IV 1873 r.²³, *Non sine magno* z 20 VII 1890 r.²⁴, *Relatum est* z 12 IV 1894 r.²⁵ oraz instrukcję *Exiqua prorsus* z 25 II 1896 r.²⁶ Kongregacja Soboru ogłosiła w dniu 14 XI 1903 r. słynny w tej materii dekret *Clericos peregrinos*²⁷. Najwięcej jednak uwagi poświęciła temu zagadnieniu Kongregacja Konsystorialna w swych listach okólnych i dekretach:

¹⁷ Grentrup, jw. s. 46.

¹⁸ Pius X. *Motu proprio lam pridem* z 19 III 1914. AAS 6:1914 s. 173-176.

¹⁹ A. Perotti. *Il Pontificio Collegio per l'Emigrazione Italiana 1920-1970*. Roma 1970.

²⁰ S. C. Consistorialis. *De Collegio Sacerdotum pro Italis ad Exteras Regiones Emigratibus. Regolamento generale „Il Collegio”* 24 VI 1914. AAS 6:1914 s. 547-550.

²¹ S. C. Consistorialis. *Notificatio Sacerdotum Collegium* z 26 V 1921 nr 8. AAS 13:1921 s. 309-311.

²² *L'Attività della Santa Sede*. Tipografia Poliglotta Vaticana 1956 s. 109; *L'Attività della Santa Sede*. Tipografia Poliglotta Vaticana 1965 s. 613.

²³ *Collectanea S. Congregationis de Propaganda Fide*. T. 2. Romae 1907 nr 1400.

²⁴ Tamże nr 1734.

²⁵ Tamże nr 1866.

²⁶ Tamże nr 1918.

²⁷ Tamże nr 2180.

Anno proxime elapso z 9 XII 1909 r.²⁸, *Ethnografica studia* z 25 III 1914 r.²⁹, *Il dolore* z 6 XII 1914 r.³⁰, *Litteris S. C. Consistorialis* z 31 I 1915 r.³¹, *Cum in varias* z 22 II 1915 r.³² oraz *Magni semper negotii* z 30 XII 1918 r.³³.

Dokumenty te zmieniały i rozbudowywały dyscyplinę dotyczącą wyjazdu kapłanów do krajów zamorskich. Stopniowo też rozszerzały terytorialny zakres specjalnych restrykcji, które od 1914 r. obejmowały wszystkich kapłanów diecezjalnych, a w pewnych sytuacjach także zakonnych, z krajów śródziemnomorskich, czyli europejskich z przyległymi wyspami, emigrujących do Ameryki Północnej, na Filipiny, do Australii i Nowej Zelandii³⁴. W tym zakresie przepisy te dotyczyły zarówno duszpasterzy migrantów, jak i kapłanów emigrujących z innych racji. Ponadto zamierzających pracować wśród migrantów obowiązywały przy wyjeździe do jakiegokolwiek innego kraju, nawet europejskiego³⁵. Słowem każdy kapłan, który zamierzał udać się do innego kraju w charakterze misjonarza migrantów podlegał omawianym przepisom specjalnym. Zgodnie z nimi do pracy na emigracji wolno było wysyłać tylko kapłanów zdatnych, będących w dojrzalszym wieku, odznaczających się wiedzą, dobrymi obyczajami i gorliwością duszpasterską³⁶. W każdym wypadku biskupi musieli mieć moralną pewność, że dany kapłan będzie owocnie pracował i nie sprzeniewierzy się swemu powołaniu³⁷.

Należyty dobór duszpasterzy migrantów miała gwarantować surowa procedura formalna obowiązująca przy wyjeździe do innego kraju. Wymagała ona: pisemnego pozwolenia biskupa, a w wypadku zakonników — wyższego przełożonego danego kapłana oraz zgody biskupa diecezji docelowej, pozytywnego świadectwa (*Litterae testimoniales*) o życiu kapłana, uzasadnionej przyczyny wyjazdu, a przede wszystkim zgody kompetentnej kongregacji³⁸, którą od 1952 r. była wyłącznie Kongregacja Konsystorialna³⁹.

Za świadome i lekkomyślne naruszenie tych przepisów groziła kara suspensy *a divinis (ipso facto)*, a nie respektowanie jej powodowało nieprawidłowość do święceń. Absolucję od tych kar zastrzeżono wspomnianej kongregacji⁴⁰.

²⁸ AAS 2:1910 s. 102-104.

²⁹ Tamże 6:1914 s. 182-186.

³⁰ Tamże s. 699-701.

³¹ Tamże 7:1915 s. 95-96.

³² Tamże s. 145-146.

³³ Tamże 11:1919 s. 39-43.

³⁴ Konstytucja *Exsul familia* (nr 2-3) przepisy te rozciągnęła na wszystkie kraje zamorskie. Kongregacja Konsystorialna zaś dekretem *Ad fovendam* z 13 II 1960 r. (AAS 52:1960 s. 410-411) objęła nimi także duchownych z Ameryki łacińskiej i Wysp Filipińskich emigrujących do Ameryki Północnej.

³⁵ *Ethnografica Studia* nr 9; S. C. Consistorialis. Notif. *Litteris S. C. Consistorialis* z 31 I 1915 (AAS 7:1915 s. 95-96); *Magni semper negotii* nr 15.

³⁶ *Non Sine magno* nr 3; *Clericos peregrinos* nr 3; *Ethnografica studia* nr 11; *Il dolore* nr 2.

³⁷ *Non sine magno* nr 3; *Clericos peregrinos* nr 2.

³⁸ *Non sine magno* nr 4; *Clericos peregrinos* nr 3 oraz nr 1-II; *Ethnografica studia* nr 6-7; *Magni semper negotii* nr 7-10.

³⁹ EF nr 2 § 1; 3 § 1, 1°.

⁴⁰ *Ethnografica studia* nr 9; *Magni semper negotii* nr 16; EF nr 3 § 5.

Rozwijająca się w ten sposób procedura o specjalnej nominacji misjonarza migrantów miała zapewnić migrantom odpowiednich duszpasterzy. Czyniła to jednak połowicznie, bo niemal wyłącznie na drodze selekcji i dyscyplinarnej kontroli kapłanów, a nie ich przygotowania.

III. Konstytucja apostolska „*Exsul familia*”

W dniu 1 VIII 1952 r. papież Pius XII wydał doniosły dla duszpasterstwa emigracyjnego dokument, w którym określił osobowy i duszpasterski status misjonarza migrantów, poświęcając również nieco miejsca omawianej tu sprawie.

Według konstytucji misjonarzem migrantów może być kapłan diecezjalny lub zakonny, zdalny do duszpasterstwa migrantów⁴¹. Odpowiednich kandydatów winien wyszukiwać za pośrednictwem biskupów i przełożonych zakonnych Delegat dla Dzieł Emigracyjnych. On też miał kandydatów prezentować Kongregacji Konsystorialnej⁴², a ta posiadała wyłączne prawo nominacji, przenoszenia i zwalniania misjonarzy migrantów⁴³.

Szósty rozdział konstytucji zawiera normy o specjalnym przygotowaniu kandydatów na misjonarzy w Papieskim Kolegium Kapłanów dla Emigracji Włoskiej⁴⁴. Normy te mają charakter partykularny, lecz papież zastrzegł, że mogą one być stosowane z uwzględnieniem miejscowych warunków, także w innych krajach emigracyjnych⁴⁵. Oznacza to, że specjalne przygotowanie misjonarzy było ściśle obowiązujące we Włoszech, natomiast w innych krajach było tylko zaleceniem.

W tej dziedzinie *Exsul familia* stanowi syntezę dotychczasowej praktyki i prawodawstwa kościelnego. Jej znaczenie polega głównie na tym, że uczuliła ona na te sprawy cały Kościół. Odtąd zwrócono większą uwagę na dobór i przygotowanie misjonarzy, jako na warunki gwarantujące owocność duszpasterstwa migrantów.

IV. Sobór i prawodawstwo posoborowe

Sobór Watykański II nie podał wprawdzie żadnych ustaleń dotyczących doboru i specjalnej formacji duszpasterzy migrantów, jednak przekazał pewne idee i zasady, które ukazały to zagadnienie w nowym świetle oraz wpłynęły na kształt posoborowego prawodawstwa w tej dziedzinie.

⁴¹ EF nr 5 § 1; 54.

⁴² Tamże nr 12. Delegat stanowił urząd wykonawczy, istniejący przy Kongregacji Konsystorialnej, dla popierania i opiekowania się działami duszpasterstwa migrantów wszystkich grup etnicznych.

⁴³ Tamże nr 5 § 1.

⁴⁴ Tamże nr 51-56.

⁴⁵ Tamże nr 56.

1. Sobór Watykański II

Sobór podkreślił przede wszystkim rangę i znaczenie formacji kapłańskiej. Uczynił to przez sam fakt poświęcenia temu zagadnieniu oddzielnego dokumentu, a mianowicie dekretu *Optatam totius*. Według niego formacja jest konieczna dla wszystkich kapłanów diecezjalnych i zakonnych w aspekcie duchowym, naukowym i pastoralnym, głównie w seminariach, także po święceniach, zwłaszcza w pierwszych latach kapłańskich⁴⁶.

Formację tę należy przystosować do sytuacji poszczególnych krajów, a także do duchowych, społecznych, demograficznych oraz ekonomicznych warunków życia ludzi, wśród których ma pełnić się postugę⁴⁷. Z uwagi na złożone warunki współczesnego życia kapłani powinni być przygotowani do prowadzenia duszpasterstwa zwyczajnego, a także – przynajmniej wielu z nich – różnych form apostołatu specjalnego⁴⁸.

Wykonywanie apostołatu specjalnego wymaga od kapłanów odpowiednich uzdolnień i dodatkowego przygotowania. Jest to aktualne szczególnie u tych, którzy mają pracować na misjach, na terenach odczuwających brak kapłanów i w ogóle w innych krajach⁴⁹, a więc również wśród migrantów.

2. Prawodawstwo posoborowe

Kierując się tymi wskazaniami prawodawca posoborowy akcentuje jeszcze bardziej potrzebę wszechstronnej i stałej formacji duchowieństwa zarówno ogólnej, jak i specjalnej.

Sprawę doboru i specjalnego przygotowania misjonarzy migrantów nowe prawo nie określa w sposób uporządkowany i systematyczny. Przepisy z tej dziedziny są rozproszone w różnych aktach prawodawczych i dlatego obowiązujące tu normy prawne trzeba rekonstruować bazując na dokumentach przed i posoborowych. Do tych drugich należą przede wszystkim: motu proprio *Ecclesiae Sanctae* z 6 VIII 1966 r.⁵⁰, instrukcja *De pastoralis migratorum cura* wydana przez Kongregację Biskupów w dniu 22 VIII 1969 r. oraz ogłoszona przez Kongregację Nauczania Katolickiego instrukcja *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 6 I 1970 r.⁵¹

⁴⁶ *Optatam totius* nr 8-12 (formacja duchowa), nr 13-18 (formacja naukowa), nr 19-21 (formacja duszpasterska).

⁴⁷ Tamże nr 1; *Christus Dominus* nr 17.

⁴⁸ *Presbyterorum ordinis* nr 7, 10, 19; *Christus Dominus* nr 17, 18, 29; *Optatam totius* nr 18; *Ad gentes divinitus* nr 16, 25-26.

⁴⁹ *Optatam totius* nr 1; *Presbyterorum ordinis* nr 10, 19; *Ad gentes divinitus* nr 25, 26, 34, 38; *Christus Dominus* nr 6.

⁵⁰ Odtąd ES; AAS 58:1966 s. 757-787.

⁵¹ Odtąd RF; AAS 62:1970 s. 321-384.

B. OBOWIĄZUJĄCE PRZEPISY PRAWNE

Nowe prawodawstwo w omawianej sprawie ma charakter ogólny. Prawodawca powszechny przekazał bowiem zasadniczą odpowiedzialność za duszpasterstwo migrantów w poszczególnych krajach konferencjom biskupów⁵², zlecając im równocześnie prawo i obowiązek określania szczegółowych norm prawnych w tej dziedzinie. Aby więc ukazać obowiązującą dyscyplinę trzeba najpierw przedstawić kompetencje tych konferencji, a następnie normy o doborze, przygotowaniu i nominacji misjonarzy migrantów.

I. Kompetencje konferencji biskupów

Przekazanie konferencjom biskupów sprawy doboru i przygotowania misjonarzy migrantów wskazuje na dostatecznie wysoką rangę problemów, które trzeba rozwiązywać w konkretnych warunkach miejsc i wspólnie przez cały episkopat, w krajach emigracji oraz imigracji.

Podstawowym obowiązkiem konferencji episkopatu każdego kraju jest opracowanie, na podstawie norm ogólnych, własnego sposobu formacji alumnów w seminariach oraz kapłanów zarówno gdy idzie o formację ogólną, jak i specjalną⁵³.

W tym ogólnym obowiązku mieści się obowiązek przygotowania sposobu formacji misjonarzy migrantów⁵⁴. Ten drugi ma jednak charakter względny, gdyż jest uwarunkowany od większej liczby emigrantów, którym dany kościół lokalny winien przyjąć z pomocą duszpasterską. Obecnie w wielu krajach emigracyjnych, w tym również i w Polsce, taki obowiązek z pewnością istnieje.

Wykonując ten obowiązek konferencja winna określić czas, program, formy, metody oraz środki specjalnego przygotowania. Przepisy te obowiązują wszystkich kandydatów na misjonarzy migrantów pochodzących zarówno z kleru diecezjalnego, jak i zakonnego⁵⁵. Jedyne zakony specjalizujące się w duszpasterstwie migrantów mają prawo do własnego, opartego oczywiście na zasadach prawa powszechnego, sposobu formacji, który określają kapitule generalne oraz wyżsi przełożeni danego instytutu⁵⁶.

Również wykonanie prawa w tej dziedzinie, co jest rzeczą bardzo znamionną, prawodawca zleca konferencjom biskupów, z którymi jednak winni współdziałać poszczególni biskupi oraz instytuty zakonne.

Do konkretnych obowiązków konferencji należy ustanowienie kolegium kapłanów przeznaczonych do pracy wśród migrantów własnej grupy etnicznej. Jeśli jest to niemożliwe lub mało stosowne, konferencja winna przynajmniej wybrać i przystosować do tego zadania odpowiednie instytuty zajmujące się problemami duszpasterstwa migracyj-

⁵² *Christus Dominus* nr 18; *Ad gentes divinitus* nr 38; ES I nr 9; DPMC nr 22-24.

⁵³ RF notae prael. nr 3 oraz nr 1, 84, 101.

⁵⁴ DPMC nr 23 § 2-5.

⁵⁵ RF nr 2; DPMC nr 36, 54 § 4.

⁵⁶ ES II nr 33-35; RF nr 2.

nego⁵⁷. Mogą to być instytuty naukowe, istniejące przy katolickich uczelniach, jak również instytuty pastoralne, często funkcjonujące przy seminariach specjalizujących się w duszpasterstwie migrantów. W obu przypadkach instrukcja *De pastoralis migratorum cura* poleca korzystać z pomocy wyspecjalizowanych seminariów międzydiecezjalnych i zakonnych⁵⁸. Pomoc tych drugich jest o tyle cenniejsza, że przygotowują one misjonarzy dla różnych krajów, podczas gdy te pierwsze czynią to z myślą o jednym kraju, a co najwyżej kontynencie.

Do tej samej władzy należy także określanie statutów instytucji przygotowujących duszpasterzy migrantów, ustanawianie ich zarządu, wyznaczanie lub aprobowanie wykładowców oraz ogólne kierownictwo procesem formacji⁵⁹. Przy ścisłej współpracy z poszczególnymi biskupami i przełożonymi instytutów zakonnych konferencje powinny wyszukiwać odpowiednich kapłanów i kierować ich do wspomnianych instytucji⁶⁰, a następnie badać ich zdatność i przygotowanie. Do nich wreszcie należy udzielanie kapłanom nominacji na misjonarza migrantów.

Z tekstów instrukcji *De pastoralis migratorum cura* wynika, że odpowiedzialność za właściwy dobór i przygotowania misjonarza spoczywa na konferencji biskupów *a quo*, jednakże prawo interweniowania w te sprawy posiada również konferencja *ad quem*⁶¹. Obie mogą swe obowiązki wykonywać bezpośrednio, bądź też – jak to zazwyczaj bywa – przez odpowiednie organy wykonawcze, a mianowicie Komisję Episkopatu do Spraw Duszpasterstwa Migrantów albo Biskupa Promotora, czy jeszcze inną instytucję⁶².

II. Wyszukiwanie zdatnych kandydatów

Warunkiem funkcjonowania duszpasterstwa migracyjnego jest zdobycie odpowiednich kandydatów na misjonarzy migrantów. Obowiązek ich wyszukania ma charakter kumulowany, gdyż spoczywa równocześnie na konferencji episkopatu⁶³ i na poszczególnych biskupach diecezji *a quo*⁶⁴.

Formy rekrutacji kandydatów mogą być różne. Istotne jest tutaj uwrażliwienie alumnów w seminariach oraz młodych kapłanów na potrzeby duszpasterskie rodaków żyjących poza granicami kraju. Kapłani – kandydaci mogą zgłaszać się spontanicznie lub też na propozycję wysuniętą przez biskupa czy przełożonego zakonnego⁶⁵.

⁵⁷ DPMC nr 23 § 3.

⁵⁸ Tamże.

⁵⁹ *Optatiam totius* nr 7; DPMC nr 23 § 3; RF nr 25, 33. Przepisy te uchylają przepis kan. 1357 § 4.

⁶⁰ DPMC nr 23 § 2-4; 27.

⁶¹ Tamże nr 23 § 2 i 36 § 2, 4.

⁶² Por. ES I nr 9; DPMC nr 22 § 1-3, 23.

⁶³ DPMC nr 23 § 2.

⁶⁴ Tamże nr 27. Por. *Apel Kościoła o duszpasterzy dla emigrantów*. „Duszpasterz Polski Zagranicą” 2:1951 s. 417.

⁶⁵ DPMC nr 27.

W duszpasterstwie specjalistycznym ważna jest nie tyle liczba, co jakość duszpasterzy. Zgodnie z ogólnymi normami prawa duszpasterzem może być tylko kapłan odpowiedni, czyli zdalny do wykonywania swej funkcji. W odniesieniu do misjonarza migrantów wymóg ten podkreślają dodatkowo liczne dokumenty kościelne, począwszy od *Dekretałów*, a skończywszy na konstytucji *Exsul familia* i instrukcji *De pastoralis migratorum cura*⁶⁶.

Zdatność (*idoneitas*) jest pojęciem względnym. Zawsze należy ją rozumieć w odniesieniu do funkcji, którą dany kapłan ma spełniać. Konkretna funkcja jest wyznacznikiem specyficznej zdatności kandydata, mającego tę funkcję pełnić. Oznacza to, że warunki życia i pracy misjonarza wskazują na specyfikę wymaganych u niego przymiotów.

Na podstawie różnych dokumentów można ustalić ogólne, ale obiektywne kryterium oceny zdatności kandydata na misjonarza migrantów. Uwzględniając konkretne warunki poszczególnego kraju konferencja biskupów może to kryterium dokładniej określić i zmodyfikować.

Według norm powszechnych misjonarzem migrantów może zostać kapłan diecezjalny lub zakonny, który jest tego samego języka, a w miarę możliwości również pochodzenia etnicznego co migranci⁶⁷. Musi bowiem dobrze znać i rozumieć przeszłość, kulturę, obyczaje i mentalność wiernych, którym ma służyć⁶⁸.

Kandydatem do tej funkcji może być człowiek młody, zdolny do adaptacji w nowych warunkach i mający energię do dużego wysiłku duszpasterskiego⁶⁹. Przy określaniu granic wieku starsze dokumenty zwracają uwagę na granicę dolną, wymagając od misjonarza, aby był dojrzałego wieku, a więc przynajmniej kilka lat po święceniach⁷⁰. Prawodawca wychodzi tu z założenia, że kapłan zbyt młody nie jest jeszcze ugruntowany w powołaniu i nie posiada dostatecznego doświadczenia duszpasterskiego. Nowsze prawodawstwo partykularne niektórych krajów oraz zakonów poświęconych duszpasterstwu migrantów akcentuje raczej górną granicę wieku kandydata i określa ją na 40 lat, dopuszczając od tej zasady podyktowane szczególnymi racjami wyjątki⁷¹.

Dość liczne dokumenty wskazują, że kandydat na misjonarza winien być człowiekiem zdrowym i silnym pod względem fizycznym oraz psychicznym⁷². Funkcja bowiem misjonarza wymaga podejmowania wielorakich form działania, przewycięzania różnych trudności oraz wędrownego w dużej mierze trybu życia.

Duszpasterstwo na obczyźnie, prowadzone często w pojedynkę i osamotnieniu postuluje, aby kapłan posiadał silną i dojrzałą osobowość, zdolność do samokontroli, psychiczną elastyczność umożliwiającą przystosowanie się do różnorodnych warunków i ludzi, a także życiowy optymizm⁷³.

⁶⁶ C. 14 X, l 31; EF n. 5 § 1, 54; DPMC nr 23 § 2, 27; 36 § 4.

⁶⁷ EF nr 5 § 1; 33; DPMC nr 27, 35.

⁶⁸ DPMC nr 11.

⁶⁹ *Iam pridem* s. 175; *Cum in varias* s. 146; *Il Collegio* nr 1; *Sacerdotum Collegium* nr 1.

⁷⁰ *Non sine magno* nr 3; *Clericos peregrinos* nr 2.

⁷¹ *Regolamento dei Missionari di emigrazione*. Ed. Commissione Episcopale Italiana per l'Emigrazione. Roma 1965 nr 2.

⁷² *Il Collegio* nr 9; *Sacerdotum Collegium* nr 1; EF nr 54; *Regolamento* nr 2; zob. też RF nr 39.

⁷³ *Manuale di storia sociologia e pastorale dell'emigrazione*. Roma 1973 s. 219.

Skomplikowane pod wieloma względami duszpasterstwo migrantów jest racją, dla której prawodawca kościelny wymaga, aby kandydat na misjonarza był osobą zdolną, mającą odpowiednią wiedzę teologiczną i ogólną oraz odznaczającą się dużą inicjatywą⁷⁴.

W dziedzinie moralnej kandydat winien cechować się dobrymi obyczajami oraz cnotami, które dają nadzieję, że w przyszłości będzie budował wiernych słowem i przykładem swego życia, a nadto, że sam nie splami swego kapłaństwa⁷⁵. Specyfika pracy emigracyjnej wymaga od niego gotowości na poświęcenie i ofiarę, cierpliwości, taktu i delikatności, a także roztropności. Ta ostatnia cnota jest niezbędna w układaniu stosunków z miejscowymi władzami kościelnymi i świeckimi⁷⁶. Dużym wymaganiom stawianym misjonarzowi sprostać może tylko kapłan prawdziwie pobożny, odznaczający się duchem wiary i w pełni oddany Kościołowi⁷⁷.

Udający się na emigrację misjonarz powinien kierować się poprawną intencją, a mianowicie pragnieniem, służenia migrantom w duchu religijnym i kościelnym, z wykluczeniem zamiarów czysto świeckich i niezgodnych z powołaniem oraz służbą kapłańską⁷⁸.

Przedstawione cechy obrazują teoretyczną sylwetkę misjonarza migrantów, który – jak widać – winien odznaczać się nieprzeciętną zdatnością. Potwierdza to i wyjaśnia przewidziana w prawie procedura nominacji misjonarza, o czym będzie mowa poniżej.

III. Przygotowanie kandydatów

Pracę duszpasterską określa się jako *ars artium*. Nic dziwnego, że Kościół wymaga od kapłanów solidnej i wszechstronnej formacji ogólnej, a także specjalnej⁷⁹. Prawodawstwo posoborowe podkreśla potrzebę specjalnego przygotowania kapłanów udających się do pracy w innym kraju⁸⁰, a w szczególności wśród migrantów⁸¹. Ze sformułowania przepisów wynika, że przygotowanie misjonarzy migrantów jest obecnie nie tylko bardzo pożądane, jak sądzą niektórzy⁸², ale jest ono nakazane. Ten obowiązek prawa

⁷⁴ *Non sine magno* nr 3; *Clericos peregrinos* nr 2; EF nr 54; DPMC nr 36 § 4.

⁷⁵ *Clericos peregrinos* nr 2; *Magni semper negoti* nr 1 c; EF nr 5 § 1, 54; DPMC nr 36 § 4.

⁷⁶ Pius XII. Alokucja *Vi diamo* z 6 VIII 1952 nr 1. AAS 44:1952 s. 774; Pius XII. Alokucja *Accogliendovi* z 26 VII 1957 nr 1, 3. AAS 49:1957 s. 730-737; DPMC nr 42.

⁷⁷ *Clericos peregrinos* nr 2; *Il dolore* nr 2; *Accogliendovi* nr 3.

⁷⁸ *Accogliendovi* nr 3; Johannes XXIII. Encyklika *Ad Petri Cathedram* z 29 VI 1959. AAS 51:1959 s. 527.

⁷⁹ A. Kozakowski. *Formacja intelektualna kandydatów do kapłaństwa w świetle prawa kanonicznego*. Lublin 1977 (mps BKUL).

⁸⁰ *Christus Dominus* nr 6; *Presbyterorum ordinis* nr 10, 10; *Ad gentes divinitus* nr 20, 25, 26. 34, 38, ES I 3-4.

⁸¹ DPMC nr 23 § 2-3, 27, 36 § 4, 52.

⁸² H. O'Leary. *Legislation on Migrant Care*. „The Australasian Catholic Record” 48:1971 s. 144.

powszechnego jest niekiedy dodatkowo usankcjonowany w prawie partykularnym. Inną jest rzeczą, że nie ma on charakteru bezwzględneho i stąd ważne racje, uznane przez konferencję biskupów danego kraju, mogą w konkretnych wypadkach od tego obowiązku zwalniać⁸³.

1. Dziedziny i treść przygotowania

Specjalne przygotowanie kandydatów na misjonarzy migrantów winno opierać się na zasadach ustalonych przez Sobór Watykański II i prawodawstwo posoborowe, a jego zadaniem jest dopełnić ogólną formację w trzech dziedzinach: duchowej, naukowej i pastoralnej.

a) Przygotowanie duchowe

Przygotowanie to stanowi istotny składnik specjalnego przygotowania misjonarza. Migranci oczekują bowiem na kapłana — rodaka, przywożącego im autentyczne kapłaństwo, bogatą duchowość i wielki zapał apostołski. Chcą w nim widzieć dobrego pasterza, a nie tylko działacza społecznego czy kulturalnego⁸⁴.

Celem przygotowania w tej dziedzinie jest pogłębianie osobistej odpowiedzialności kapłana za powołanie, budzenie u niego sympatii wobec migrantów i chęci służenia im, a przede wszystkim kształtowanie w przyszłym misjonarzu tych cech dobrego pasterza, które są niezbędne w owocnej pracy emigracyjnej⁸⁵.

U misjonarza migrantów potrzebna jest duchowość o niepowtarzalnej specyfice. Już sam tytuł „misjonarz” wskazuje, że powinien to być duszpasterz odznaczający się duchem misyjnym, zdolnością do podejmowania inicjatyw i różnorodnych funkcji duszpasterskich. Z racji wykonywania tej misji w zróżnicowanej społeczności winien cechować się duchem uniwersalistycznym i otwartym, nastawieniem ekumenicznym i tolerancją, umiejętnością dialogu, nawiązywaniem kontaktów i współpracy z innymi.

Sposób przygotowania duchowego może być różny. W wyspecjalizowanych seminariach przygotowanie to stanowi długą i integralną część seminaryjnej formacji, natomiast w wypadku organizowania kursów przygotowawczych jest to pouczenie i psychologiczne uwrażliwienie kapłanów na te sprawy.

b) Przygotowanie naukowe

Ustalenie programu przygotowania naukowego misjonarza należy do konferencji episkopatu, która winna przy tym wziąć pod uwagę wskazania prawodawcy powszechnego oraz warunki i potrzeby duszpasterstwa emigracyjnego danej grupy etnicznej.

⁸³ Wskazuje na to klauzula DPMC nr 36 § 4: „quantum fieri potest”.

⁸⁴ *Accogliendovi* nr 1.

⁸⁵ *Ad gentes divinitus* nr 25, 26; RF nr 51, 58; DPMC nr 42; *La Pastoralis migratorum cura e la preparazione dei missionari di emigrazione*. Roma 1969 s. 1-17 (druk powielany).

Według wskazań Kościoła kandydata na misjonarza należy przede wszystkim zapoznać z terenem przyszłej pracy duszpasterskiej, a więc z sytuacją historyczną, społeczną i gospodarczą danego kraju, co w następstwie umożliwi zrozumienie jego kultury oraz psychologicznych właściwości jego społeczeństwa⁸⁶. Szczególnie ważne jest rozeznanie kandydata w sytuacji religijnej i moralnej danego kościoła lokalnego, jego instytucji, praw i obyczajów⁸⁷. Dzięki tej znajomości przyszły misjonarz łatwiej zaadoptuje się w danym kraju, polubi go i uszanuje jego wartości kulturowe.

Bezpośrednim terenem pracy, który misjonarz musi dobrze poznać, jest środowisko migrantów, do których się udaje. Migranci zaś są, jak wiadomo, nietypową kategorią ludzi żyjących na pograniczu dwóch kultur: ojczystej i miejscowej. Z obu czerpią różne wartości, a przez to nie są w pełni podobni ani do swych rodaków w kraju, ani też do społeczności miejscowej. Przeżywają przy tym swoiste problemy, urazy i dążenia. Kandydat na misjonarza winien dlatego zapoznać się z historią, socjologią, a zwłaszcza psychologią danej grupy migrantów, gdyż tylko wtedy będzie umiał swych wiernych zrozumieć, nawiązać z nimi kontakt i zarządzić ich potrzebom⁸⁸.

Duszpasterstwo migrantów zakłada podstawowe rozeznanie misjonarza w naukach, które dotyczą zjawiska migracji i migrantów. Idzie tu o historię i teologię migracji, prawo kanoniczne i katolicką naukę społeczną ujmowane w aspekcie opieki nad migrantami. W świetle nauki Kościoła duszpasterz może głębiej i pełniej zrozumieć własną misję oraz rozwinąć wszechstronną opiekę nad migrantami, włącznie z ochroną ich naturalnych praw osobowych⁸⁹. W praktyce niezbędna jest znajomość organizacji i zasad duszpasterstwa migracyjnego, zakresu kompetencji i zadań misjonarza w odniesieniu do migrantów oraz lokalnego Kościoła.

Zapoznanie przyszłych misjonarzy z prawodawstwem kościelnym odnoszącym się do duszpasterstwa migrantów jest ważne i z tej racji, że duszpasterstwo to wiąże się z różnymi społecznościami narodowymi i kościelnymi, a w konsekwencji zawiera w sobie niebezpieczeństwo konfliktów w uzgadnianiu praw i realizowaniu dobra grupy migrantów z jednej a miejscowego społeczeństwa z drugiej strony. W tej sytuacji prawo kościelne spełnia rolę obiektywnego rozjemcy, do którego misjonarz może się odwołać w takich zwłaszcza sprawach, jak: integracji migrantów, etnicznego charakteru duszpasterstwa, zakładania i znoszenia placówek duszpasterskich oraz innych⁹⁰.

W prawie podkreśla się obowiązek przygotowania misjonarzy migrantów pod względem językowym⁹¹. Znajomość języka kraju, w którym misjonarz ma pracować, jest konieczna dla nawiązania kontaktu z tamtejszym społeczeństwem, władzami i duszpasterzami, a najbardziej dla skutecznego apostołatu wśród migrantów. W obecnych bowiem czasach migranci szybko integrują się językowo i stąd w ich duszpasterstwie

⁸⁶ *Presbyterorum ordinis* nr 64, 69; DPMC nr 23 § 3.

⁸⁷ *Iam pridem* s. 175; ES I nr 3 § 3.

⁸⁸ *Christus Dominus* nr 17; *Optatam totius* nr 1; RF nr 64, 69; DPMC nr 11.

⁸⁹ *Vi diamo* nr 3; por. *Ad gentes divinitus* nr 26; *Gaudium et spes* nr 87; RF nr 69, 79; *Regolamento* nr 4; *Ojciec Święty o duszpasterstwie emigrantów*. „Duszpasterz Polski Zagranicą” 9:1958 s. 53-54.

⁹⁰ *Accogliendovi* nr 3; DPMC n. 4-11; *Regolamento* nr 4.

⁹¹ *Cum in varias* s. 145-146; *Il Collegio* nr 16; EF nr 54; *Presbyterorum ordinis* nr 10; *Ad gentes divinitus* nr 26; ES I nr 3 § 3; RF nr 67; DPMC nr 36 § 4.

zachodzi potrzeba posługiwania się dwoma językami: ojczystym i miejscowym. W wypadku duszpasterstwa dzieci i młodzieży, zwłaszcza w drugim i trzecim pokoleniu, znajomość miejscowego języka jest koniecznością. Misjonarz, który tego języka nie zna automatycznie izoluje się od migrantów dalszych pokoleń, ograniczając swą działalność do małego kręgu ludzi, zwłaszcza starszych. Znajomość języka jest aktualna głównie w tych krajach, gdzie duszpasterstwo migrantów jest połączone z duszpasterstwem ogółu wiernych. Niekiedy biegłej znajomości miejscowego języka wymaga prawodawstwo partykularne albo też umowa zawierana w sprawie angażowania w duszpasterstwie kapłanów obcych.

W programie przygotowania naukowego konferencji biskupów mogą włączyć ewentualnie inne jeszcze dyscypliny, które okażą się potrzebne dla owocniejszego duszpasterstwa migracyjnego.

c) Przygotowanie pastoralne

Przygotowanie ściśle pastoralne ma wprowadzić kandydata na misjonarza w specyfikę duszpasterstwa migracyjnego. A polega ono, najogólniej mówiąc, na kapłańskim towarzyszeniu migrantom w ich trudnym okresie wszechstronnego, a zwłaszcza religijnego integrowania się w społeczeństwie innego kraju. Jest więc ono jakby pomostem między duszpasterstwem dwóch kościołów lokalnych: *a quo* i *ad quem*⁹².

Założeniem działalności misjonarza ma być ewangelizacja środowiska migrantów, a więc nie tylko podtrzymywanie wiary, lecz jej pogłębianie, osobiste przeżywanie i rozszerzanie⁹³. Oprócz potrzeb religijnych i moralnych misjonarz powinien — zgodnie z prawem — uwzględnić także potrzeby społeczne, kulturalne oraz materialne migrantów⁹⁴. W zależności od sytuacji winien dlatego stać się dla swych rodaków ojcem, pasterzem, doradcą i przyjacielem⁹⁵.

Ważnym elementem przygotowania pastoralnego jest wprowadzenie kandydata w metody duszpasterstwa migrantów⁹⁶. Oprócz bowiem metod stosowanych w zwykłym duszpasterstwie, są tu potrzebne metody specyficzne, bardzo różnorodne i zmieniające się w zależności od warunków poszczególnych krajów oraz sytuacji danej grupy migrantów. Jednakże dwie cechy, poniekąd paradoksalne, są w metodach duszpasterstwa migracyjnego niezmiennie. Z jednej strony jest to duszpasterstwo wybitnie zindywidualizowane, a z drugiej bardzo uspołecznione. Ta pierwsza cecha wynika z potrzeby odszukania zgubionego w obcej społeczności migranta, który czuje psychiczną potrzebę dostrzeżenia i uznania jego indywidualności. Dlatego osobowy i częsty kontakt z

⁹² Joannes XXIII. Alokucja *C'est avec* z 20 X 1961. AAS 53:1961 s. 717-719; A Perotti. *Rapporti giuridico-pastorali tra Chiesa di emigrazione e chiesa di immigrazione*. „Migrazioni e Turismo” 3:1973 nr 3 s. 64-65.

⁹³ *Manuale* s. 222-227.

⁹⁴ *Accogliendovi* nr 1; *Ad Petri Cathedram* s. 527-528; DPMC nr 23 § 6, 24 § 5.

⁹⁵ Paulus VI. Alokucja *Siamo* z 8 VII 1970; *Insegnamenti di Paolo VI*. T. VIII. Roma 1971 s. 708-709.

⁹⁶ *Christus Dominus* nr 18; DPMC nr 23 § 3; RF nr 82, 95.

migrantami jest stałą zasadą oddziaływania misjonarza⁹⁷. Drugą zaś cechą tego duszpasterstwa jest podyktowana potrzebą migrantów odnajdywania swej społecznej tożsamości we własnej wspólnocie etnicznej, dzięki której chronią swe wartości religijne, moralne i kulturalne. Stąd w duszpasterstwie migrantów ważne znaczenie ma rozwijanie wspólnoty, do czego służą środki zwyczajne, zwłaszcza celebrowanie Eucharystii oraz środki specjalne, jak organizacje, stowarzyszenia i dzieła o charakterze apostołskim, charytatywnym oraz kulturalnym⁹⁸. Kandydatów na misjonarzy należy przygotować szczególnie do nietypowych i mało znanych im form pracy apostołskiej.

Jednym z zadań przygotowania pastoralnego jest wskazanie kandydatom właściwych postaw duszpasterza etnicznego. Zgodnie z intencją Kościoła ma to być duszpasterz, który umie pogodzić miłość ojczyzny z lojalnością wobec innych krajów, dążenie do zachowania wartości etnicznych migrantów z szacunkiem do kultury miejscowego społeczeństwa, troskę o dobro wspólnoty migrantów z potrzebami miejscowego Kościoła, religijną i społeczną opiekę nad wiernymi bez angażowania się w jakiegokolwiek stronnictwa i spory polityczne⁹⁹.

2. Czas i forma przygotowania

Prawo powszechne pozostawia lokalnym władzom kościelnym szerokie możliwości w określaniu czasu i form specjalnego przygotowania misjonarza migrantów. Można je bowiem realizować w seminariach, po święceniach w kraju, a nawet na miejscu pracy emigracyjnej.

a) Przygotowanie w seminariach

Wszystkie seminaria duchowne powinny tak przygotowywać alumnów, aby mieli na uwadze nie tylko dobro własnej diecezji, lecz także dobro całego Kościoła, a w rezultacie, aby byli gotowi zaoferować swe usługi innym kościołom partykularnym. Wymaga to uwrażliwienia alumnów na bardziej palące problemy i potrzeby Kościoła, do których należy sprawa duszpasterstwa migrantów¹⁰⁰.

Niezależnie od ogólnego zorientowania przyszłych kapłanów w zagadnieniach duszpasterstwa migracyjnego, w poszczególnych seminariach można wprowadzić, jako jedną z wielu, specjalną formację duszpasterską alumnów kandydujących na przyszłych misjonarzy¹⁰¹.

⁹⁷ *Accogliendovi* nr 1; *Manuale* s. 220.

⁹⁸ *Apostolica actuositatem* nr 10; *Presbyterorum ordinis* nr 6; RF introd. nr 3.

⁹⁹ Pius XII. Encyklika *Summi Pontificatus* z 20 X 1939. AAS 31:1939 s. 428-430; *Vi diamo* nr 2; *Lumen gentium* nr 13; *Gaudium et spes* nr 61, 73, 75; *Ad gentes divinitus* nr 15, 16; DPMC nr 5, 10, 11, 13.

¹⁰⁰ *Lumen gentium* nr 23; *Christus Dominus* nr 6, 18; *Optatam totius* nr 20; ES I nr 1-4; RF nr 96.

¹⁰¹ *Optatam totius* nr 18, 20; RF nr 82, 83.

Wprowadzenie tej formacji zależy od decyzji konferencji biskupów. Wydane przez nią normy w tej sprawie muszą być aprobowane przez Kongregację Nauczania Katolickiego¹⁰². Szczegółowych ich przystosowań mogą dokonywać poszczególni biskupi w regulaminie danego seminarium¹⁰³. Do tych norm powinny być dostosowane także regulaminy seminariów zakonnych, z zastosowaniem odpowiednich zmian podyktowanych celem i charakterem danego instytutu¹⁰⁴.

W seminariach wyspecjalizowanych przygotowanie w tej dziedzinie stanowi integralny element formacji kapłańskiej i obejmuje wszystkich alumnów, natomiast w innych ma ono charakter dodatkowy i można nim objąć tylko grupy alumnów zamierzających udać się w przyszłości na pewien czas lub na stałe do pracy na emigracji.

W zależności od decyzji kompetentnych władz specjalne przygotowanie można prowadzić równoległe do formacji ogólnej w ciągu ostatnich lat studiów seminaryjnych albo w szóstym roku, poświęconym wyłącznie tej sprawie, bądź też w czasie wakacji¹⁰⁵.

Na program przygotowania do duszpasterstwa migrantów winny się składać przedmioty, o których była mowa, wykładane w sposób uporządkowany. Nadto wymagane są ćwiczenia i praktyki, w tym – jeśli to możliwe – wakacyjne praktyki w innych krajach¹⁰⁶. Dzięki temu alumni mają okazję poznać teren ich przyszłej pracy duszpasterskiej. Do rozważania konkretnych problemów duszpasterstwa migrantów alumni mogą być wprowadzeni nawet drogą badań naukowych¹⁰⁷.

b) Przygotowanie kapłanów w kraju

Kandydat, który nie otrzymał specjalnego przygotowania w seminarium, może je odbyć już po święceniach, zwłaszcza w pierwszych latach kapłaństwa.

W tym celu kandydata należy kierować do wspomnianego kolegium lub, gdy go brak, odpowiedniego instytutu przygotowującego duszpasterzy migrantów. Tutaj winien on uczęszczać regularnie na okresowe kursy przygotowawcze¹⁰⁸.

Przygotowanie kapłanów ma odbywać się w ciągu odpowiednio długiego czasu¹⁰⁹, określonego przez konferencję biskupów. Z ogólnych norm o formacji kapłanów po święceniach wynika, że okres ten powinien trwać w zasadzie nie krócej niż jeden rok¹¹⁰.

O formie przygotowania decydują również konferencje biskupów, korzystając przy tym z ogólnych wskazań prawodawstwa posoborowego o formacji młodszego duchowieństwa¹¹¹. Kursy specjalnego przygotowania winny kończyć się egzaminami¹¹².

¹⁰² RF introd. nr 3 oraz nr 1.

¹⁰³ RF nr 2.

¹⁰⁴ Tamże.

¹⁰⁵ Tamże nr 84.

¹⁰⁶ Tamże nr 58, 84, 97. W sprawie wyjazdu kleryków za granicę konferencja biskupów może wydać specjalne przepisy (tamże nr 97).

¹⁰⁷ Tamże nr 91 d.

¹⁰⁸ DPMC nr 23 § 3; S. C. Clericis. Litterae circulares *Inter ea* z 4 XI 1969 nr 24; AAS 62:1970 s. 123-134. W kolegium Rzymskim są organizowane zwykle 3 kursy rocznie.

¹⁰⁹ DPMC nr 23 § 3.

¹¹⁰ ES I nr 7; RF n. 100, 101; *Inter es* nr 16.

c) Przygotowanie kapłanów w kraju imigracji

Według specjalnych norm prawa misjonarz winien być przygotowany do pracy w innym kraju już przed wyjazdem¹¹³. Jednakże instrukcja *De pastoralis migratorum cura* dopuszcza możliwość tego przygotowania także na miejscu, w kraju imigracji¹¹⁴.

Również w takim wypadku przygotowanie powinno odbywać się w przeznaczonych do tego celu instytucjach¹¹⁵, a tylko wyjątkowo może odbyć się na wyznaczonych, wzorowo prowadzonych placówkach. Na placówce przygotowanie odbywa się zwykle w formie rocznego stażu przy boku doświadczonego misjonarza migrantów¹¹⁶. Ponieważ ta forma nie zapewnia kandydatowi należytego przygotowania teoretycznego, należy ją stosować jako rozwiązanie ostateczne.

Specjalistyczna formacja misjonarzy migrantów jest procesem długotrwałym i dlatego należy ją kontynuować w trakcie wykonywania duszpasterstwa. Misjonarz jest obowiązany uczestniczyć w organizowanych przez kompetentne władze kościelne okresowych spotkaniach i kursach, przeznaczonych dla duszpasterzy jednej lub wielu grup etnicznych.

IV. Nominacja misjonarza migrantów

Nominacja, o której tu mowa, ma swoiste znaczenie, różne od pojęcia nominacji z kan. 148. Tutaj oznacza ona urzędową formę doboru i autoryzacji kapłana na misjonarza migrantów.

Przepisy o nominacji obowiązują wszystkich kapłanów diecezjalnych, a z pewnymi różnicami również zakonnych¹¹⁷. Ustalona w nich procedura przebiega kilkoma etapami w Kościele *a quo* i *ad quem*. To zaś świadczy, że dobór misjonarzy migrantów stanowi wysokiej rangi zagadnienie, którym zainteresowane są oba kościoły lokalne.

Pierwszym etapem tej procedury jest pisemne pozwolenie biskupa lub przełożonego zakonnego danego kapłana¹¹⁸. Prawodawca zachęca, aby biskupi takiego pozwolenia chętnie udzielali kapłanom, których uznają za zdatnych i przygotowanych do trudnej pracy emigracyjnej¹¹⁹. Wystawiony przez biskupa lub przełożonego zakonnego dokument stanowi pozytywne świadectwo o zdatności kapłana, jest oficjalną deklaracją zgody

¹¹¹ RF nr 101 a-d; *Inter es* nr 16, 17, 19-20.

¹¹² *Inter ea* nr 18.

¹¹³ ES I nr 3 § 3; DPMC nr 23 § 2-3, 27; 36 § 4.

¹¹⁴ DPMC nr 23 § 3.

¹¹⁵ Tamże

¹¹⁶ RF nr 17. Zgodnie z przepisami wydanymi 8 XII 1975 przez Prymasa Polski (N. 2965/75) księża polscy we Francji są obowiązani do rocznego stażu w duszpasterstwie polonijnym (n. 3). Zob. *Katalog duszpasterstwa i duchowieństwa polskiego we Francji*. Paryż 1977 s. 94.

¹¹⁷ DPMC nr 36 § 2, nr 53 § 5; por. EF nr 5 § 1.

¹¹⁸ EF nr 3 § 3, 3°; DPMC nr 36 § 1, 53 § 5.

¹¹⁹ ES I nr 3 § 2; DPMC nr 27.

na jego wyjazd do określonego kraju oraz formą oddania go do dyspozycji konferencji biskupów jako kandydata na misjonarza migrantów.

Według konstytucji *Exsul familia* nominacja była zastrzeżona Kongregacji Konsystorialnej, która udzielała jej reskrytem w formie specjalnego dyplomu, powiadamiając o tym zainteresowanych ordynariuszów miejsca¹²⁰. Nowe zaś prawodawstwo kompetencje w tej dziedzinie przekazuje konferencjom biskupów kraju *a quo* i *ad quem*. Dlatego obecnie nominacja jest efektem działań prawnych obu tych władz.

W drugim etapie postępowania zaangażowana jest konferencja biskupów lub jej organ wykonawczy w kraju *a quo*. Na podstawie opinii ordynariusza lub przełożonego zakonnego, a ewentualnie innych jeszcze świadectw, konferencja lub jej organ bada zdatność i przygotowanie kapłana, a gdy ocena wypadnie pozytywnie wystawia mu dokument, stanowiący autorytatywną formę aprobaty kandydata na misjonarza migrantów ze strony kościoła *a quo*. Równocześnie dokument przedstawia i poleca kapłana określonej konferencji biskupów *ad quem*¹²¹.

Na podstawie tego dokumentu ta druga konferencja, a najczęściej jej organ wykonawczy, ocenia zdatność i przygotowanie danego kapłana z punktu widzenia dobra i potrzeb kościoła miejsca imigracji. Wystawiony przez nią dokument stanowi ostateczny akt nominacji kapłana na misjonarza migrantów¹²².

Powyżej przedstawiona procedura ma charakter zwyczajny. W wyjątkowych okolicznościach można ją zastąpić procedurą nadzwyczajną. Ta druga jest przewidziana w sytuacji, gdy biskup własny kapłana jest „impeditus” lub też utrudniony jest kontakt między zainteresowanymi konferencjami biskupów. Wtedy reskrypt nominacyjny wystawia Kongregacja Biskupów¹²³, a od ustanowienia Papieskiej Komisji do Spraw Duszpasterstwa Migracji i Turystyki (19 III 1970 r.)¹²⁴, najprawdopodobniej ta właśnie Komisja¹²⁵.

Nominacja, wydana na drodze zwyczajnej lub nadzwyczajnej, powoduje określone skutki prawne. Uznaje autorytatywnie ze strony kościoła *a quo* i *ad quem*, zdatność kapłana do pracy wśród migrantów, nadaje mu tytuł misjonarza, a wraz z nim oficjalny mandat sprawowania opieki duszpasterskiej wśród określonej grupy migrantów w danym kraju¹²⁶. Nie udziela ona natomiast, jak sądzą niektórzy¹²⁷, jakiegokolwiek urzędu czy choćby prawa do niego (*ius ad rem*), ani też jurysdykcji duszpasterskiej.

¹²⁰ EF nr 5 § 1-2; A. C a r e t t a. *I missionari degli emigranti nella costituzione apostolica „Exsul familia”*, Roma 1957 s. 25-26.

¹²¹ DPMC nr 23 § 2, 36 § 2. W imieniu Konferencji Episkopatu Polski, a dokładniej Prymasa – Protektora Emigracji, dokument wystawia Delegat Prymasa Polski w Rzymie bp W. Rubin.

¹²² DPMC nr 36 § 2; Sz. W e s o ł y. *Struktura duszpasterstwa emigracyjnego*. „Duszpasterz Polski Zagranicą” 3:1972 s. 233.

¹²³ DPMC nr 36 § 2.

¹²⁴ P a u l u s VI. Motu proprio *Apostolicae caritatis* z 19 III 1970. AAS 62:1970 s. 193-197.

¹²⁵ Wskazuje na to wydana przez tę Komisję Instrukcja z 29 VI 1974 nr 4; zob.: „Migrazioni e Turismo” 4:1974 nr 2 s. 11.

¹²⁶ J. F e r e t t o. In *Constitutionem Apostolicam „Exsul familia” animadversiones*. „Monitor ecclesiasticus” 78:1953 s. 369.

¹²⁷ J. T e l l e c h e a. *La cura pastoral de los emigrantes*. „Revista Española de derecho canonico” 8:1953 s. 566.

Nominacja, a przynajmniej akt ze strony konferencji biskupów *ad quem*, ma z reguły charakter czasowy. Po raz pierwszy jest wystawiana zwykle na rok, następnie na okres dłuższy, najczęściej na 3 lata¹²⁸, a niekiedy na czas nieokreślony¹²⁹. Z prawodawstwa posoborowego wynika, że można ją wystawiać także na stałe¹³⁰.

Konferencja biskupów *ad quem* odnawia nominację czasową, a także potwierdza ją na nowo w wypadku przeniesienia misjonarza do innej diecezji. W razie zaś wyjazdu misjonarza do pracy w innym kraju trzeba od nowa starać się o nominację.

Każda z zainteresowanych konferencji może ze słusznych racji nominację czasową nie odnowić, a wystawioną na jakikolwiek okres czasu odwołać. W uzyskaniu, odnawianiu i we wszystkich innych czynnościach związanych z nominacją misjonarza oraz nadawaniu mu urzędu rolę pośrednika i konsultora spełnia Delegat misjonarzy migrantów danej grupy etnicznej, znany w polskiej nomenklaturze jako Rektor Polskiej Misji Katolickiej¹³¹. Za jego zwykle pośrednictwem konferencja biskupów *ad quem* kieruje misjonarza, po uprzednich pertraktacjach w tej sprawie, do ordynariusza konkretnej diecezji, gdzie misjonarz ma spełniać swą posługę.

Dopiero na tym ostatnim etapie procedury przekazywania kapłana do pracy emigracyjnej miejscowy biskup wyznacza misjonarzowi teren pracy duszpasterskiej, nadaje mu konkretny urząd oraz udziela jurysdykcji w swej diecezji. Biskup dokonuje prowizji kanonicznej misjonarza na podstawie dokumentu nominacyjnego, w porozumieniu z Delegatem misjonarzy, a w wypadku zakonników również z przełożonym zakonnym¹³². W związku z prowizją biskup ma prawo i obowiązek oceniać zdatność i przygotowanie misjonarza pod kątem wymogów konkretnego urzędu, który mu powierza¹³³.

Omawiane przepisy mają charakter specjalny i dotyczą wyłącznie misjonarzy migrantów. Tymczasem duszpasterstwem tej kategorii ludzi mogą zajmować się także kapłani pochodzący z miejscowego kleru czy nawet przybysze, ale pracujący w ramach zwykłej organizacji duszpasterskiej w diecezji, jak to ma miejsce głównie w Stanach Zjednoczonych. Tacy duszpasterze nie posiadają specjalnej nominacji ze strony nadrzędnych władz kościelnych. Ich ustanawianie zależy wyłącznie od miejscowych biskupów, a gdy są kapłani spoza diecezji – również od ich biskupów własnych lub przełożonych zakonnych. Jednakże i w tej sytuacji biskup winien przestrzegać ogólne normy prawa powszechnego i partykularnego o zdatności i przygotowaniu kandydatów na dany urząd duszpasterski¹³⁴. Tak ustanowieni duszpasterze migrantów nie posiadają tytułu misjonarza, ani też nie cieszą się specjalnymi prawami i przywilejami misjonarzy migrantów. Biskup może im udzielić tylko tych władz, które prawo ogólne przewiduje dla zwykłych duszpasterzy.

¹²⁸ H. O'Leary. *Migrant Chaplain*. Ballarat 1956 s. 3.

¹²⁹ Kongregacja Konsystorialna dekretem z dnia 23 XI 1964 r. przedłużyła ważność wszystkich nominacji misjonarzy migrantów na okres „donec aliter provideatur” („Duszpasterz Polski Zagranicą” 16:1965 s. 154).

¹³⁰ *Christus Dominus* nr 6.

¹³¹ ES I nr 19 § 1; DPMC nr 36 § 2, 49.

¹³² EF nr 33-34; DPMC nr 33 § 4-6, 36 § 2, 37 § 2, 53 § 4.

¹³³ Kan. 149.

¹³⁴ DPMC nr 31 § 2; O'Leary. *Migrant Chaplain* s. 3-4.

Podobne zastrzeżenie należy uczynić w odniesieniu do kapłanów, którzy sprawują duszpasterstwo migrantów dorywczo lub w charakterze tymczasowych zastępców.

Zgodnie z życzeniem Kościoła do innego kraju należy wysyłać kapłanów w grupach, przynajmniej po dwóch lub trzech, aby w ten sposób byli dla siebie wzajemną pomocą¹³⁵. W niektórych krajach, zwłaszcza w zakonach poświęconych duszpasterstwu migrantów, rozwinęła się praktyka usankcjonowana prawem partykularnym, obrzędu wręczania wyjeżdżającym kapłanom krzyży misyjnych.

*

Całość przedstawionych rozważań prowadzi do ogólniejszych wniosków. Wskazuje najpierw na duże znaczenie i aktualność omawianego problemu, któremu w Kościele należałoby poświęcić nieco więcej uwagi. Nasuwa się postulat *de lege ferenda*, aby podstawowe zasady z tej dziedziny uwzględnić w nowym kodeksie prawa kanonicznego, a szczegółowe normy włączyć do planowanego *Dyrektorium duszpasterstwa migrantów*.

W systemie nowego prawodawstwa główny ciężar odpowiedzialności za omawiane zagadnienie spoczywa na episkopacie poszczególnego kraju. Stąd biskupi powinni, co się dziś podkreśla¹³⁶, bardziej zatroszczyć się o przygotowanie misjonarzy migrantów¹³⁷, szczególnie na drodze legislacyjnej i organizacyjnej.

Dowartościowanie zagadnienia potrzebne jest również w poszczególnych instytucjach zajmujących się duszpasterstwem migrantów, a w pewnej mierze również w seminarjach duchownych.

¹³⁵ Por. Łk 10, 1; *Presbyterorum ordinis* nr 10.

¹³⁶ *Regolamento* nr 6.

¹³⁷ *Uchwały Zjazdu Europejskiego w sprawach duszpasterstwa emigracji: 15-18 X 1973* nr 4 („*Migrazioni e Turismo*” 3:1973 nr 3 s. 115; „*Duszpasterz Polski Zagranicą*” 25:1974 s. 70-71; zob. też: *Komunikat z obrad rektorów Polskich Misji Katolickich (5-6 XI 1974)* nr 2. „*Duszpasterz Polski Zagranicą*” 26:1975 s. 80.

CHOICE, PREPARATION AND APPOINTMENT OF A MIGRANT MISSIONARY

Summary

The migrant ministration, belonging to specialized ministrations, requires adequately chosen and prepared priests, called migrant missionaries.

I. The practice of the special formation of migrant priests dates back to 7th century, but it was not developed until the end 19th and the beginning of 20th centuries. Various forms of recruiting and preparing the candidates as well as a special procedure of appointing a migrant missionary were established then. A synthesis of the Church practices and the legislation of that time were included in the Apostolic constitution *Exsul familia*.

A new stage in the development of legislation in this field was started by the Vatican Council II and by the documents of the post-Council legislation, especially the instructions *De pastorali migratorum cura* and *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*.

II. According to the new legislature, in respective countries the conferences of bishops are responsible for the migrant ministration. It is also their duty to define, on the basis of common norms, their own way of forming the migrant missionaries, to establish a council or to adjust proper institutes to this task, as well as to appoint priests to migrant missionaries.

Diocese and monastic priests can be appointed missionaries. They should be rather young, strong and healthy, showing good religious, moral, personal and intellectual qualifications, and prepared to the future tasks.

The special preparation of the candidates for migrant missionaries is supposed to complement their general priestly formation in the spiritual, scientific and pastoral respects. The preparation can be already carried on in seminaries or after taking holy orders by the priests in proper institutions inside the country *a quo* or *ad quem*.

The official form of choosing and authorizing a priest as a migrant missionary is a special appointment. The procedure of appointing has several stages in which the conferences of bishops and the involved bishops inside the country *a quo* and *ad quem*, play the decisive role.